

Romákat érő diszkrimináció a budapesti magánbérleti piacon

*„A diszkriminációnak sok arca van a nem kézzelfoghatótól a
gyűlöletkeltésig.”¹*

Készítette: Balogi Anna
Kutatási asszisztens: Papadopoulosz Dóra

Utcáról Lakásba! Egyesület
2021. szeptember

¹ Idézet az egyik interjúból.

Tartalomjegyzék

Kutatási kérdések és módszerek	3
Korábbi kutatási eredmények áttekintése	4
A "mystery call" tapasztalatai	9
Az interjúk tapasztalatai	10
Albérletkeresés során tapasztalt diszkrimináció	11
Intézményes lakhatásban élők tapasztalatai	14
Konklúziók és javaslatok	15
Kimondott és rejtett diszkrimináció	15
Gyerekes családok vs. romák diszkriminációja	15
Javaslatok	16

Kutatási kérdések és módszerek

A kutatás célja a nagyvárosi roma albérllőket érő diszkriminációs mintázatok részletes megismerése volt. A kutatási témához kapcsolódó, korábbi hazai és nemzetközi kutatási eredmények áttekintése után két kvalitatív módszerrel vizsgáltuk a jelenséget 2020 augusztus-szeptemberben.

Egyrészt félig-strukturált lakáséletút-interjúkat készítettünk 5 olyan roma interjúalannal, akik változatos szocio-demográfiai háttérrel és fővárosi albérletkeresési tapasztalattal rendelkeznek.

Másrészt ún. mystery call módszert alkalmazva kiadó budapesti lakások tulajdonosait, illetve ingatlanközvetítőket hívtunk fel. A telefonbeszélgetések során elmondtuk, hogy segítőként ügyfeleink számára keresünk albérletet. Az ügyfelek leírásakor a partnerség által előzetesen megállapított szempontokat alkalmaztuk: fiatal roma párnak kerestünk albérletet, akik bejelentett munkával és stabil jövedelemmel rendelkeznek. Nem dohányoznak, nincs gyerekük és kisállatuk, azonnal le tudják tenni a kauciót és az első havi bérleti díjat.

Az Utcáról Lakásba! Egyesület egy másik projektjében szintén 2020 nyarán intézményes lakhatásban élők tapasztalatait és lehetőségét vizsgálta. Mivel a fókuszcsoporthoz résztvevői - közöttük több roma résztvevő - részletesen beszámoltak albérletkeresési tapasztalataikról, ennek a kutatásnak az eredményeiből is bemutatjuk az ide vonatkozó részeket.

A tanulmány utolsó fejezetében összegezzük az empirikus kutatás eredményeit és javaslatokat teszünk arra, hogy milyen eszközökkel lehetne a romákat kifejezetten a magánbérleti piacon érő diszkrimináció ellen küzdeni.

Korábbi kutatási eredmények áttekintése

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (Fundamental Rights Agency, FRA) 2016-ban publikálta a második, olyan átfogó kutatásának eredményeit, amely a romákat érő diszkriminációt vizsgálta².

Fontos kiemelni, hogy a vizsgált országok Bulgária, Csehország, Görögország, Horvátország, Magyarország, Portugália, Románia, Spanyolország és Szlovákia voltak. Az idézett magyarországi adatok a felsorolt országok átlagához viszonyítva jelennek meg. Magyarország területéről összesen 1 171 háztartás, 4 941 fő vett részt a kutatásban.

A kutatás során számszerűen szeretnék volna meghatározni, hogy milyen mértékű a romákat érő diszkrimináció elterjedtsége a vizsgált tagállamokban. A felmérésben romákat kérdeztek meg arról, hogy személy szerint tapasztaltak-e bőrszínük, etnikai hovatartozásuk vagy vallásuk, hitük miatti diszkriminációt. Azoknak, akik ezen területek bármelyikén hátrányos megkülönböztetést tapasztaltak, további kérdéseket tettek fel. A kilenc tagállamban megkérdezett romák 41%-a tapasztalt diszkriminációt az adatfelvételt megelőző 5 évben a következők közül legalább egy területen: álláskeresés, munkahelyen, lakhatás, egészségügy és oktatás. A Magyarországon megkérdezett romák 32%-a válaszolt igennel ugyanezen a kérdésre.

Minden negyedik megkérdezettet ért hátrányos megkülönböztetés a kérdezést megelőző 12 hónapban, míg a magyarországi megkérdezettek ötödére volt ugyanez igaz.

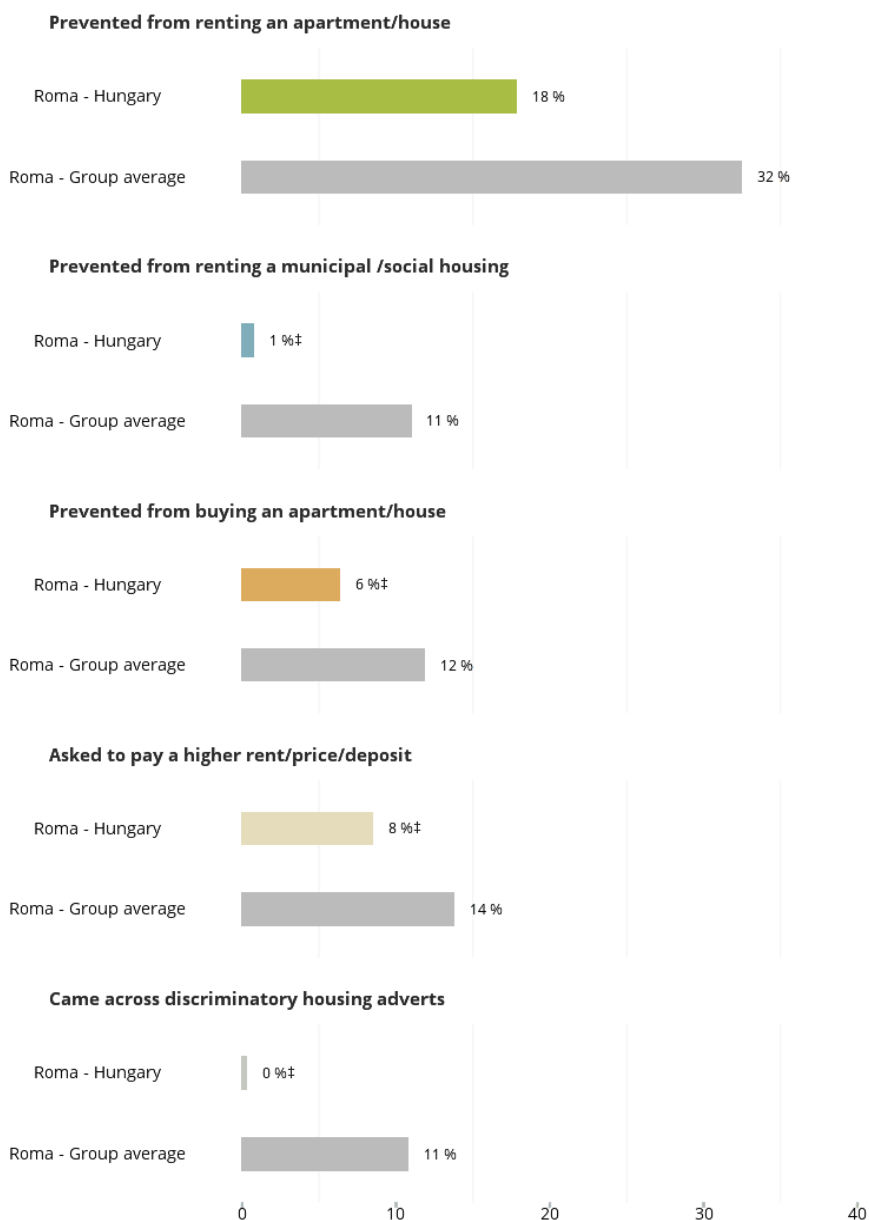
A lakhatáshoz való hozzáférés tekintetében a 9 tagállamban élő, megkérdezett romák 41%-a tapasztalt a megelőző 5 évben diszkriminációt. Magyarországon ugyanez az arány 22% volt.

Az alábbi ábra azt mutatja be, hogy milyen konkrét esetben érte hátrányos megkülönböztetés a megkérdezetteket és milyen arányban. Az átlag a korábban említett 9 vizsgált tagállam átlagát jelenti. Látható, hogy legnagyobb arányban albérletkeresés közben érte megkülönböztetés a megkérdezett romákat (Magyarországon 18%-ukat, míg a 9 tagállamban átlagosan 32%-ukat). Az önkormányzati bérlakásszektorban ritkábban tapasztaltak megkülönböztetést a válaszadók (Magyarországon 1%-uk). Magyarországon 6% nem tudott származása miatt megvásárolni egy kiszemelt ingatlant, 8%-nak pedig magasabb bérleti díjat kellett fizetnie.

² EU-MIDIS II. Second European Union Minorities and Discrimination Survey Roma – Selected findings. European Union Fundamental Rights Agency. 2016.
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf#page=33

A többi tagállamban minden 10-edik megkérdezett találkozott már diszkriminatív lakáshirdetéssel, ilyen a magyarországi megkérdezettek között nem történt. Bár tudunk ilyen konkrét esetről, amely eljutott az Egyenlő Bánásmód Hatóságig, ez az adat azt is jelezheti, hogy hazánkban a diszkrimináció rejtettebben, kevésbé megfogható módon jelenik meg, mint más országokban.

1. Discrimination / Experienced specific discriminatory situations when looking for housing in the past 5 years

Copyright © 2017 European Union Agency for Fundamental Rights | In the past 5 years did any of the following discriminatory situations occur because of your ethnic or immigrant background when looking for housing? - pw_DH0D02 | Roma | All ‡ Results based on a small number of responses are statistically less reliable. Results are flagged if they are based on 20 to 49 unweighted observations in a group total or based on cells with fewer than 20 unweighted observations.

Az, hogy a hátrányos megkülönböztetést az érintettek jelentsék az illetékes szerveknél, meglehetősen ritkán fordul elő. Átlagosan az érintettek 12%-a jelentette, hogy diszkrimináció érte, a magyarországi válaszadóknak pedig mindössze 6%-a.

A 2009-es RAXEN Thematic Study - Housing Conditions of Roma and Travellers - Hungary című tanulmány³ leírja, hogy bár nem rendelkezünk átfogó adatokkal, konkrét esetek mutatják, hogy a romák kirekesztése a magánbérleti szektorban jelen van. Budapest belső kerületeiben több tulajdonos nem adta ki romáknak a lakását, mert attól féltek, hogy "nem fognak tudni megszabadulni tőlük." A tanulmány olyan konkrét eseteket is idéz, amikor vidéki településeken élők illetve döntéshozók megakadályozták, hogy roma származásúak vásároljanak ingatlant ott.

2021 májusában jelent meg a Minority Rights Group Europe jelentése Romák Magyarországon: A diszkrimináció kihívásai címmel.⁴ A lakhatási diszkrimináció, különösen a nagyvárosi szegregátumok és a kisebb települések gettói alapvetően meghatározzák a hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájának megjelenését. A jelentéshez fókuszcsoporthoz beszélgetéseket készítettek, amelyekben a résztvevők lakóhelytől, szegregáltságtól, végzettségtől, társadalmi státusztól függetlenül arról számoltak be, hogy széleskörű mindennapi előítéletességet tapasztalnak. A jelentés kiemeli a média felelősségét a többségi előítéletességben. A résztvevők úgy érzékelik, hogy a koronavírus-járvány hatására nőtt a diszkrimináció (nem csak a lakhatáshoz való hozzáférésben, hanem az élet több területén).

A jogvédő kapacitások jelentősen csökkentek Magyarországon az utóbbi években, több szervezet megszűnt vagy más országba tette át székhelyét. *„A jogvédő kapacitások ellehetetlenülésével szinte megszűntek a közérdekű perek, hatósági eljárások is, amelyek főleg az oktatási diszkrimináció, a lakhatás és az egészségügy területén értek el sikereket, és hoztak pozitív változást a közösségek életében.”*

A jelentés azt is kiemeli, hogy a kormányzati roma stratégia elsősorban a társadalmi felemelkedésre koncentrál, kimaradtak belőle a diszkriminációmentességre vonatkozó részek és az ezzel kapcsolatos irányok leírása.

³ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/583-raxen-roma_housing-hungary_en.pdf

⁴ https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2021/03/MRG_Rep_RomaHung_HU_Mar21_E.pdf

2020. januárjában megszűnt a diszkrimináció elleni küzdelem egyik leghatékonyabb szerve, az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH). Feladatait az alapvető jogok biztosa vette át. Az EBH-hoz 2018-ban érkezett egy olyan ügy, amiben egy roma származású kérelmező albérlet közvetítésére vonatkozó szerződést kötött az ingatlanközvetítő céggel. A szerződés alapján a kérelmező ingatlanlistákat kapott a közvetítő által közvetített kiadó albérletekről. A listákban bizonyos ingatlanoknál szerepelt a „roma nem” kifejezés, amelyből arra lehetett következtetni, hogy az ingatlan romák részére nem kiadó. *„Az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH) megállapította, hogy az eljárás alá vont gazdasági társaság a kérelmezővel szemben, a roma nemzetiséghez tartozásával összefüggésben megsértette az egyenlő bánásmód követelményét, amikor hirdetéseiben szerepeltette, hogy az albérlet romáknak nem kiadó. Az EBH megtiltotta a jogsértő magatartás folytatását és pénzbírságot szabott ki.”*⁵

A Közép-Európai Egyetem (CEU) és az ELTE Szociálpszichológia tanszék közös projektében azt vizsgálta, hogy mit jelent a roma fiatalok számára a megkülönböztetés olyan hétköznapi szituációkban, mint az albérletkeresés, vásárlás vagy szórakozás. A projekt során a fiatalok meghirdetett albérleteket hívtak fel, beszámoltak tapasztalataikról és utána közösen reflektáltak a történésekre.⁶

A fiatalok elmondták, hogy a leggyakrabban a következő válaszokat kapták a tulajdonosoktól és ingatlanközvetítőktől, miután a telefonban elmondták, hogy roma származásúak:

- vissza fogják hívni őket, de végül nem hívták vissza,
- már ki van adva a lakás,
- az ingatlanközvetítő hárítja a felelősséget, kívülálló szereplőként jelenik meg, aki nem vállalja fel a konfliktust vagy akár a kérdésfeltevést a tulajdonos felé.

A közös reflexió során a fiatalok beszámoltak arról, hogy milyen érzés számukra a visszautasítás, hátrányos megkülönböztetés:

„Nagyon rossz, kellemetlen érzés, hogy emberszámba nem vesznek minket.”

„Ismerjen meg minket és csak utána döntsön, ne a bőrszín alapján.”

⁵ <https://jogaszvilag.hu/napi/alberlet-romaknak-nem-kiado/>

⁶ <https://444.hu/2021/04/06/alberletvadaszat-vasarlas-vagy-szorakozas-nem-tudnak-szabadulni-a-hatranynos-megkulonboztetestol-a-cigany-magyarok> Az albérleti piacon tapasztalt diszkriminációt bemutató videó itt tekinthető meg: <https://www.youtube.com/watch?v=Wgl98QCtqJo>

„Azért tartottam fontosnak, hogy előre jelezzem, roma származású vagyok, hogy ne ott, szemtől szembe érjen az a hatás, hogy a származásom és a kinézetem miatt nem kapom meg azt a lehetőséget”

„Kicsit félelmetes romának lenni ma, itt Magyarországon. De azt gondolom, hogy vannak olyan jó emberek még itt, hogy ezen lehet változtatni.”⁷

A megkérdezett fiatalok hozzáállásában végbement egyfajta változás: amikor legelőször találkoztak a hátrányos megkülönböztetéssel, dühítőnek találták, sok indulat volt bennük. A sokadik alkalom után viszont létrejön bennük egyfajta beletörődés, „feldolgoztam, megszoktam”. Úgy tűnik, hogy a többszöri diszkrimináció hatására sokakban kialakul egyfajta tanult tehetetlenség. A fiatalokkal készített videót levetítették hátrányos helyzetű romáknak is, akik sokkal beletörődőbb hozzáállást tanúsítottak, mintha elfogadnák a diszkriminatív bánásmódot:

„Hát persze, hogy nem akarja kiadni, én is láttam olyan romát, aki rendetlen volt.”

⁷ Idézetek a projektről készült videóból: <https://www.youtube.com/watch?v=Wgl98QCtgJo>

A "mystery call" tapasztalatai

A partnerség által meghatározott módszertan alapján ún. mystery call-okat kezdeményeztünk. Ezek, hasonlóan a mystery shoppinghoz, nem igazi telefonhívások, és nem is telefonos interjúk. A hívás során lefestünk egy elképzelt helyzetet a hívott fél felé és megfigyeljük, hogy hogyan reagál rá. Az elképzelt helyzet a következő volt: szociális munkásként egy fiatal roma párnak, ügyfeleinknek kerestünk albérletet, akik bejelentett munkával és stabil jövedelemmel rendelkeznek. Nem dohányoznak, nincs gyerekük és kisállatuk, azonnal le tudják tenni a kauciót és az első havi bérleti díjat. A telefonhívásokat nem rögzítettük, csak jegyzeteket készítettünk róluk. Ebben a fejezetben foglaljuk össze a mystery call-ok tapasztalatait.

A vizsgálat során összesen 10 lakástulajdonossal és 10 ingatlanközvetítővel (ingatlaniroda munkatársával vagy független ingatlanközvetítővel) vettük fel a kapcsolatot. Olyan internetes kiadó lakáshirdetéseket kerestünk, amik Budapest bizonyos kerületeiben (belső kerületek: VI., VII., VIII., Kőbánya és Csepel) található lakásokról szólnak.

A megkeresett tulajdonosok és ingatlanközvetítők egyharmada nyitott hozzáállással fogadta hívásunkat és konkrét időpontot ajánlott, amikor a pár megtekinthetné a lakást. A tulajdonosok között volt olyan, aki már a hirdetés leírásában is határozottan megfogalmazta, hogy milyen albérlőnek szeretné kiadni a lakását: leinformálható érdeklődők, párok, lányok vagy egyedülállóak, egyetemisták.

Akik közvetett indokkal utasítottak vissza, újra hívtuk egy másik érdeklődő személyében, hogy így tudjuk letesztelni, hogy a roma származás okozza-e a visszautasítást. Közülük egy olyan ingatlanközvetítővel beszéltünk, aki a roma pár hallatán elmondta, hogy már szerződnek egy másik érdeklődővel. Későbbi visszahívás során nem említett ilyet. Hasonlóképpen egy másik tulajdonos az első hívásnál ugyan nyitottnak mondta magát egy találkozóra, de felhívta rá a figyelmet, hogy nem ő dönt a kiadásról, a tulajdonossal kell találkozni, aki „elég kukacos”, ragaszkodik hozzá, hogy közjegyző előtt írják alá a szerződést és a lakás csak kifejezetten hosszú távra kiadó. A második hívásra, amikor egy nem roma pár nevében kerestük, ezeket a témákat nem hozta fel az ingatlanos.

Egy olyan tulajdonossal beszéltünk, akik nyíltan megmondta, hogy romáknak és külföldieknek („migránsoknak”) nem adja ki a lakását akkor sem, ha megfelelő jövedelemmel rendelkeznek.

Az ingatlanközvetítők egy részére jellemző volt a kívülálló, felelősséget elhárító szerep, amiben arra hivatkoztak, hogy a tulajdonos dönt, ők nem tehetnek semmit.

„- Sajnos a tulajnak nagyon határozott elképzelései vannak, így ez sajnos nem fog menni

- Mindketten jól keresnek, tudunk jövedelemigazolást is adni

- Sajnálom, de erre sem lesz szükség, gondolom neked nem kell bemutatni az embereket, hogy milyenek.”

Volt, aki együttérzését fejezte ki: *„Hmm, sajnálom, de a tulaj nem szeretné roma párnak kiadni. Nagyon sajnálom.”*, míg más arra hivatkozott, hogy a tulajdonos kifejezetten egyetemistáknak szeretné kiadni a lakást, habár ez nem szerepelt a hirdetés szövegében. Volt, aki felajánlotta, hogy segít hasonló paraméterekkel rendelkező albérletet keresni, majd jelentkeznek, de végül nem jelentkezett.

Az interjúk tapasztalatai

„Az emberi kapcsolatok ott kezdődnek, hogy te hogyan viszonyulsz az emberekhez.”⁸

Az interjúalanyokat az Utcáról Lakásba! Egyesület munkatársain és a Menhely Alapítvány segítőin keresztül kerestük fel. Az öt interjúalany közül három nő és két férfi volt, életkoruk 24 és 40 év között van. Családi állapotuk különböző volt: egygyerekes család férfi tagjával, többgyerekes egyedülálló anyákkal, egyedülálló férfivel és egy fiatal házaspár női tagjaival beszélgettünk. Mindannyian kerestek albérletet Budapesten, hárman még mindig itt élnek, jelenleg önkormányzati bérlakásban és szívességi lakhatásban. Egy interjúalany visszaköltözött szüleihez vidékre, egy másik interjúalany pedig külföldre költözött. Iskolai végzettségük az általános iskolától az egyetemi végzettségig terjedt. A munkaerőpiacon mindannyian aktívak.

A megkérdezettek változatos utakon kerültek mostani lakáshelyzetükbe: volt, aki állami gondozott volt gyerekkorában, volt, aki egy ideig hajléktalanszállón élt. Olyan interjúalannal is beszélünk, aki jómódú családból származik és saját ház vásárlását tervezi.

⁸ Idézet az egyik interjúból. A tanulmány további részében az interjúkból és fókuszcsoporthoz tartozó idézett részeket dőlt betűvel jelöljük.

- *„Azt a lakást, az előzőt, nehéz volt megkapni az önkormányzattól?*
- *Igen, meglepően... valószínű, nehéz volt, de én ezt nem így éltem meg. Valószínű nehéz volt, de mégis úgy éltem meg, hogy ez könnyedén sikerült, mintha jött volna magától az egész. De ki kellett harcolni, menni kellett utána, sokat tárgyaltunk, sokat beszélgettünk a helyi képviselőkkel, az önkormányzattal. Nehéz volt átköltözni, akkor lelkileg is elég nehéz volt megélni, hogy most mi lesz, bizonytalan volt minden. Ugye ott a kőbányai erdőben egy kunyhóban laktunk, aminek a lebontásával fenyegetőzött az önkormányzat és nem tudtuk, hogy most fognak-e segíteni. Sikerült, így utólag azt mondom, hogy mintha könnyű lett volna, de nem volt egyszerű.”*

Albérletkeresés során tapasztalt diszkrimináció

Az egyik fiatal férfi kaucióval a zsebében érkezett megnézni a lakásokat, de állandóan visszautasításba ütközött. A főbérnök a telefonban még nyitottak volt, de a találkozáskor visszautasították. Soha nem mondták ki, hogy azért utasítják el, mert roma. A főbérnök olyan indokokat mondtak neki, hogy túl fiatal, biztosan bulizós, biztos sokan fognak hozzá járni és ezért nem adták ki neki a lakást. Végül egy hotelben talált kiadó apartmant, ami megüresedett a koronavírus járvány miatt.

„Egy hónapot kerestem albérletet, szóval 10 albérletet egy hónap alatt. Nem tudom, az volt bennem, hogy nem tudom, mit csináljak, az ő lakása, ő dönti el, hogy kinek adja oda. Szóval igazából ennyi. ... Egy valaki mondta, hogy tudjuk, hogy a romáknak van nagyon sok rokona és sokan járnak hozzájuk, akkor hozzád is fognak járni... Egyszer volt ilyen, a többiek nem... konkrétan nem mondták ki, de persze tudtam, hogy nem azért mert fiatal vagyok, egyetemistáknak kiadnak lakásokat.”

- *„Te ezekben a helyzetekben hogyan reagálsz, amikor ilyen visszautasítás ér, főleg ilyen sok egymás után?*
- *Figyelj, én már annyira megszoktam ezt. Tehát, hogy így mindenhol... Munkahelyeken, tehát hiába tanulunk, tanultunk, meg izé, nem tudom, akkor is így... egyszer egy bankba jelentkeztem dolgozni és akkor magasabb volt az iskolai végzettségem, mint a csajnak és azt mondta, hogy neki nincsen semmi baja a cigányokkal, de az ügyfeleknek van és ezért ő nem vett fel. Szóval én annyira megszoktam ezt, hogy igazából én nem... én egy nagyon pozitív ember vagyok.”*

A másik megkérdezett férfi diszkriminációt elsősorban álláskereső során tapasztalt. Elvégzett egy vagyonőr tanfolyamot, de sehová nem vették fel dolgozni. Nem tudja, hogy ez a származása vagy vékony testalkata miatt

lehetett. A boltokban mindig szorosan követik a biztonsági őrök. Sok visszautasításban volt része, egy idő után direkt elkerülte, menekült az olyan helyzetek elől, ahol esélyes lett volna az újabb visszautasítás. Saját bevallása szerint elengedte ezt a témát és már nem foglalkozik vele. A Város Mindenkié csoport segítette neki, hogy átlendüljön. Az erdőből az első önkormányzati bérlakásba költözéssel kapcsolatban így emlékszik a szomszédok előítéleteire:

„Ezzel nem volt időm foglalkozni. Persze, volt egy kis félelem, de ezt mára teljesen elengedtem, meg akkor is igyekeztem nem ezzel foglalkozni.”

A Város Mindenkié csoportban volt lehetősége igazán kiállni magáért és nem elfogadni azt, hogy hátrányos megkülönböztetés éri.

„Hajlamos is voltam erre, mindig szerettem kiállni az igazamért, tudtam, hogy én ezt megérdemlem, jobbat érdemlek, mint amiben élek. Mindig is harcoltam érte. Az AVM lehetőséget adott, hogy olyan emberekkel tudjak kommunikálni, aki valóban érdemben segít. Én igyekeztem ebben önmagamtól részt venni és magamnak kiharcolni ezt. Természetesen segítettek a felkészülésekben, személyesen is ott voltak több ilyen beszélgetésen is, de én azt mondom, hogy közösen sikerült ezt elérni.”

Az egyik megkérdezett egyedülálló nő 2018-ban rengeteg albérletet hívott fel és nézett meg Budapesten és környékén. Folyamatosan visszautasítással találkozott, úgy gondolja, hogy a gyerekei és roma származása miatt is. Az a főbérlő, aki végül kiadta neki a lakást, előtte fényképet kért, hogy megnézze, hogy ki az érdeklődő.

„Még haza sem értem, már hívtak, hogy megbeszéltük a férjemmel, hogy mégsem. ... Inkább gyerekekkel mégsem. De tudták, hogy gyerekekkel mennék. ... Nagyon sokan másfél szobára azt mondták, hogy kicsi az ennyi gyerekeknek.”

„Szerintem egyik sem volt könnyű. A három gyerek is azt mondom, hogy már húzós. Ha gyerek van, húzós. ... Van, ahol mondják, hogy most lett felújítva... Úgy kezdtem, hogy már nagyobb gyerekek, akik nem tesznek tönkre semmit.”

Nyíltan sosem mondták neki, hogy azért nem kapja meg a lakást, mert roma.

„Nyíltan senki nem mondja meg az embernek. ... De látszik azért az embereken, látszik. A szemkontaktusból az ember észreveszi, hogy mi az ok, meg mi nem.”

Interjúalanyaink között egy olyan hölgy volt, aki minden nehézség nélkül, elsőre talált albérletet Budapesten. Szerencsésnek gondolja magát emiatt:

„De vannak igen, ismerőseim, akik nem találnak albérletet. Hát igen, kutya jöhet, de gyerek nem, meg ilyenek. ... Ilyen rengeteg van. ... Van, aki pofára megy, van, aki arra megy, hogy gyerek van vagy nincs, van, aki rasszista.”

Interneten keresett, egy hét alatt talált. Az első albérletet kapta meg, amit megnézett. A főbérlő azonnal igent mondott neki és le is szerződtek.

“Nagyon jó kis hölgyet fogtam ki, aki tényleg nagyon megértő volt velem és nem bántotta az, hogy roma vagyok.”

„Ami szerintem a legjobban dominál a romáknak ebben az albérleti dologban, az az, hogy van-e gyerek vagy nincs gyerek. Ugye nekem még nincs gyerekem és több, mint valószínű, hogy ezért is mondtak elsőre igent.”

Többen is megfogalmazták, hogy fontos a kommunikáció és az a hozzáállás, amivel az ember belemegy az albérletkeresésbe. Az egyik interjúalany szerint attól is függ a diszkrimináció, hogy az ember hogyan megy bele az adott helyzetbe. Ha sértetten, ellenségesen, a korábbi kudarcokat magával cipelve érkezik, akkor szerinte garantált az újabb visszautasítás. Ugyanez a szomszédokkal való viszonyra is érvényes szerinte:

„Az emberi kapcsolatok ott kezdődnek, hogy te hogyan viszonyulsz az emberekhez. Ezt azért emelem ki, mert az eléjén olyan ellenségesnek éreztük őket, nyilván ők is más helyzetből jönnek, hogy egy kicsit mi is ellenségen közelítettük meg őket. Nem egy barátságos szomszédok, nem lehet velük nagyon beszélgetni, nem megyünk át hozzájuk napközben kávézni, de alapvetően nincs velük probléma. Mulatnak, nem egy jó hírű környéken lakunk.”

Az egyik megkérdezett szerint az önkormányzat is diszkriminál azzal, hogy gettókat hoz létre, ahol csak romák laknak. Ők is egy ilyen bérházban laknak, ahová csak roma családokat költöztet az önkormányzat. Emiatt már nem is pályázik másik bérlakásra, mert azt gondolja, hogy ott is ugyanez lenne a helyzet. A gyerekeknek is nagyon rossz ez, a körzeties iskola is szegregált, ezért egy másik kerületi iskolába iratták be.

Egy másik interjúalany úgy gondolja, hogy azokkal az ügyekkel lehet kezdeni valamit, amikor a hirdető már a hirdetés szövegében is nyíltan diszkriminál. Mivel megszűnt az Egyenlő Bánásmód Hatóság, ezek a tulajdonos vagy ingatlanirodák nem vonhatóak felelősségre. A tulajdonos döntése, hogy kinek

adja ki a lakását, nem lehet mit kezdeni ezzel. Megérti, ha valaki nem akarja kiadni a lakását, mert sok rossz példát is lehet hallani.

„Aki nem befogadó, meg nem nyitott, meg nem tudom, annak elég egy ilyen példa, egy ilyen eset arra, hogy soha az életbe ne adjon ki cigányoknak lakást.”

Intézményes lakhatásban élők tapasztalatai

Az Utcáról Lakásba! Egyesület egy másik projektjében 2021 nyarán fókuszcsoporthoz beszélgetéseket készítettünk lakhatási szegénységben, azon belül intézményes lakhatásban (családok átmeneti otthonában és átmeneti szállón) élő emberekkel. A beszélgetések során szóba kerültek az albérletkeresés nehézségei, és kifejezetten a roma résztvevők tapasztalatai is. Az intézményes lakhatásban élők albérletkeresési tapasztalatai meglehetősen negatívak, roma származásúak, gyerekesek eleve kisebb eséllyel indulnak, de személyes szimpátia is számít:

„Hanem itt van egy olyan dolog, hogy ugye nem egy ember nézi meg az albérletet, hanem több. Ugye a tulajdonos összehívja azokat az embereket, akik megnézik az albérleteket. Nem is értem különben, szerintem hülyeségnek tartom ezt, de sajnos ez így működik. Hát ugye kiválasszák az embert. Aki szimpatikus, vagy nem tudom. Hidd el, nem egyet próbáltam vagy próbáltunk.”

„Ez az igazság. Mert ha van albérlet akkor is azt mondják, hogy nem, mert akárhogy kiöltözöl, akkor is meglássák, hogy cigány, na jó, nincs.”

„Hát rengeteg lakás van, persze Pest megyében. De vagy nem lehet vinni gyereket, vagy nem lehet vinni kutyát, vagy nem lehet vinni papagájt, vagy különben nem tetszel.”

Az albérletkeresési tapasztalatokkal kapcsolatban elsőként a gyerekek, másodikként a roma származás jelent meg akadályként. A roma résztvevők tapasztalatai szerint sokszor származásuk miatt (sem) adtak ki nekik albérletet. A korábban bemutatott tapasztalatokkal egybecsengően arról számoltak be, hogy azt válaszolják a főbérlők, hogy már ki van adva a lakás, vagy hogy még többekkel tárgyalnak, majd visszatelefonálnak, ami nem történik meg.

„Vagy, hogy ha azt is mondják, hogy kiadják, odamész, meglássák, hogy roma vagy, azt mondják, hogy nem. ... Azt mondják, hogy jön rajtad kívül még öt másik megnézni.”

„Azt szoktam csinálni, hogy anyut elviszem magammal, ő magyar (nevet).”

Mivel a fókuszcsoporthoz résztvevői zömmel gyerekes háztartásokban élnek, fontosnak érezzük bemutatni, hogy véleményük szerint a gyerekek jelenléte nagyobb akadályt jelent a származásnál. Kutatásunk szempontjából ez azért is érdekes lehet, mert könnyen összemosódhat ez a két szempont a diszkrimináció során a főbélők kommunikációjában is.

Konklúziók és javaslatok

Kimondott és rejtett diszkrimináció

A korábbi kutatási eredmények áttekintése és a kvalitatív adatfelvétel eredményei azt mutatják, hogy a diszkrimináció sok szinten, rétegben történik. Legritkább esetben ölt direkt formát, amikor a lakástulajdonos vagy munkáltató nyíltan megmondja, hogy romáknak nem ad lehetőséget. Legtöbbször csak annyit mondanak, amikor találkoznak a roma érdeklődővel, hogy már elkelt a lakás vagy majd visszatelefonálnak. Ezen kívül sokszor valamilyen más, fedő indokkal utasítják el a roma érdeklődőket az albérleti piacon: gyerekeik száma, koruk vagy éppen egyedülálló szülő voltak miatt. Ám ezek az indokok végső soron a megkérdezettek véleménye szerint egyértelműen a roma származásnak szólnak, ami vagy kiderül a további beszélgetés során, vagy nem.

Összességében elmondható, hogy a romákat érintő, a magánbérleti piacon történő hátrányos megkülönböztetés gyakorlatilag nem kézzelfogható, nem bizonyítható.

Gyerekes családok vs. romák diszkriminációja

A Habitat for Humanity Magyarország Feketelakás kampányában kiemeli, hogy *„A gyermeces háztartások különösen nehéz helyzetben vannak az albérletpiacon: egyrészt sokszor gazdaságilag is sérülékenyebbek, másrészt pedig sok bérbeadó nem preferálja a gyermeces háztartásoknak való lakáskiadást, tartva az esetleges nagyobb amortizációtól, illetve attól, hogy nemfizetés esetén a gyermekek kilakoltatása terhelné a lelkiismeretét”.⁹*

⁹ Feketelakás 3.0. Habitat for Humanity Magyarország. 2020. Budapest.
https://habitat.hu/sites/feketelakas/wp-content/uploads/sites/3/2020/06/FEKETELAKAS_3.0_v4.3_web.pdf

Azok a megkérdezettek, akik gyerekeikkel élnek együtt, úgy érzik, hogy a gyerekek nagyobb akadályt jelentenek az albérletkeresésben, mint származásuk; sőt, minél több gyereke van valakinek, annál nehezebb kiadó lakást találni. Az az interjúalany, aki könnyen talált albérletet, szintén azt gondolja, hogy ezt annak köszönheti, hogy nincsen gyereke. Valós jelenség Magyarországon, hogy gyerekekkel sokkal nehezebb az albérletkeresés, de a romák esetében valószínűsíthetjük, hogy ez is egy fedő indok lehet. Illetve a romákról alkotott sztereotípiákban jelen van a sokgyerekes család képe¹⁰, így a roma származás és a gyerekek mint akadály összemosódhat.

Javaslatok

A romákat érintő lakhatási diszkrimináció ellen leginkább társadalmi érzékenyítéssel lehet küzdeni. A társadalmi kampányokon túl az érzékenyítés legjobb terepe az olyan lehetőségek megteremtése, ahol a kisebbségi és többségi társadalom tagjai, romák és nem romák személyes kapcsolatot teremthetnek egymással, elmondhatják a történetüket és megismerhetik a másik történetét (pl. Élő Könyvtár). A megélt és feldolgozott tapasztalat – jelen esetben a diszkrimináció – erőforrássá alakítható és az érzékenyítés és aktivizmus egyik leghatásosabb eszköze lehet az, amikor tapasztalati szakértők találkoznak, és alakítanak ki személyes kapcsolatot a többségi társadalom tagjaival.¹¹

Az egyik, jogvédelemmel is foglalkozó interjúalany szerint a legnagyobb probléma az, hogy a legtöbb esetben jogilag megfoghatatlan a diszkrimináció. Konkrét javaslatokat fogalmazott meg, amikkel szerinte hatékonyan lehetne küzdeni a romákat érő diszkrimináció ellen:

- albérletek tesztelése rejtett kamerával.
- jó példák bemutatása: olyan főbérlok bemutatása, akik kiadják a lakásukat cigányoknak, gyerekeseknek, kutyásoknak, külföldieknek. A főbérlok videóinterjúban mesélhetnék el a tapasztalataikat.
- Érdemes lenne olyan albérlok számára videókat készíteni: Hogyan keress kiadó lakást? Hogyan élj benne albérlokként? témákban.

¹⁰ Az egyik interjúalany ugyan egyedülállóként keresett albérletet, mégis azt mondta neki egy tulajdonos, hogy biztos oda fogja hívni a lakásba a rokonait.

¹¹ Lakhatási témában ilyen csoport A Város Mindenkié, illetve a Menhely Alapítvány Első Kézből a Hajléktalanságról nevű programja.